

Tekenen in de Tijd 182

15-21 januari 2023

Op een conferentie over het synodaal proces denkt Erik Borgman aan de blokkade voor een open gesprek over de situatie en de toekomst in het verleden. Die had voor hem vergaande gevolgen. Hij is opgetogen over de mogelijkheid tot bekering die het synodale proces biedt.

Zoals veel hotels tegenwoordig ligt ook Novotel Kirchberg in een soort niemandsland, tussen snelwegen en kantoren, aan de buitenrand van Luxemburg-stad. Maar als ik naar het ontbijt loop, zondagochtend, komen mij twee zwarte jongetjes tegemoet die een grote Bijbel torsen, goud op snee. Ik hoor in mijn verbeelding als het ware al het *do I have a witness* van de voorganger en het zingen en klappen van de gemeenschap. Als ik na het ontbijt weer terugloop, blijkt er inderdaad in een van de vele zalen van het hotel een kerkdienst te zijn. Er is een PowerPoint-dia op het scherm geprojecteerd en er klinkt muziek, zij het minder opzweepend dan in mijn verbeelding eerder. Het vrijwel homogeen zwarte publiek laat zich vooralsnog in ieder geval niet opzweepen en wacht rustig op de dingen die komen gaan. Ik ben dankbaar voor dit teken van Gods aanwezigheid ook hier, en voor deze mensen voor wie het vanzelf spreekt dat deze aanwezigheid om een antwoord vraagt.

Ik ben in Luxemburg voor een conferentie over de voortgang van het zogenoemde synodale proces. Zoals inmiddels hopelijk bekend wil paus Franciscus de visie van alle gelovigen op de situatie en de toekomst van de kerk naar boven halen, om in een open conversatie en met behulp van de Heilige Geest te onderscheiden wat God van de kerk vraagt en hoe zij daarop kan antwoorden. De eerste fase van dit proces is afgerond met een uitgebreid verslag van wat er wereldwijd is ingebracht. Dit verslag is te vinden op de website van het Vaticaan, ook in Nederlandse vertaling: zie https://www.synod.va/content/dam/synod/common/phases/continental-stage/dcs/dutch/2022.11.24_NL-DTC-FINAL.pdf. Degenen die bang waren dat de moeilijke kwesties uit de verslagen van het synodaal proces weggecensureerd zouden worden, krijgen ongelijk. Confronterende vragen worden niet uit de weg gegaan en als over kwesties verschillend wordt gedacht, wordt dat in alle openheid gesignaleerd. Het commentaar van sommige bisschoppenconferenties en individuele bisschoppen, ook in Nederland, dat de gelovigen in hun hun gebied de verkeerde vragen of hun vragen op de verkeerde manier zouden stellen, blijft in het document geheel achterwege. Het document is bedoeld als startpunt voor de volgende fase, waarin gelovigen op continentaal niveau met elkaar in gesprek zullen gaan. Het is erop uit alles mee te nemen en niets verloren te laten gaan, daarom geeft het van elke inbreng een welwillende interpretatie. De schrijvers behandelen elke inbreng als een bijdrage aan het gesprek, niet als een last waar ze liever geen rekening mee zouden willen houden.

De conferentie in Luxemburg gaat over de vraag hoe de impact van de synode zo groot mogelijk kan worden en er werkelijk een bekering plaats kan plaatsvinden in de plaatselijke en wereldwijde kerk. Als ik dit schrijf, moet de conferentie nog beginnen, dus over uitkomsten valt nog niets te zeggen. Interessant is wel dat de organisatoren, met medewerking van de Commissie van Bisschoppen van de Europese Gemeenschap COMECE, nadrukkelijk willen leren van eerdere lokale synodes. Hierbij denkt men vooral aan bijeenkomsten op diocesaan en aartsdiocesaan niveau in de periode na 1980. Ook als de tijdgrens anders was getrokken, was het Pastoraal Concilie van de Nederlandse Kerkprovincie, dat plaatsvond van 1966 tot 1970, naar alle waarschijnlijkheid niet in het rijtje met voorbeelden terechtgekomen. Dat geldt namelijk vrijwel wereldwijd als een voorbeeld van wat synodaliteit niet is: eenzijdig eisen stellen op basis van de vermeende veranderingen in de tijdgeest. Deze beeldvorming is niet helemaal onzinnig, al is de overtuiging dat het Pastoraal Concilie van Nederland een van de meest ontkerkelijste landen van de wereld maakte, zeker te kort door de bocht.

Behalve door de voorbereidingsdocumenten van deze conferentie kwam ik tot reflectie over mijn eigen rol in de Rooms-Katholieke Kerk van Nederland doordat ik gevraagd was een nawoord te schrijven bij een historische studie over de Acht Mei Beweging. In deze studie krijgen mijn interventies in de gesprekken over de koers van de beweging nogal wat aandacht. Samen met een aantal anderen zette ik mij ervoor in dat de Acht Mei Beweging geen bundeling van de kerkelijk oppositie zou worden die alsnog de voorstellen van het Pastoraal Concilie probeerde te verzilveren. Samen met een aantal anderen zag ik het unieke van de Acht Mei Beweging in het feit dat zij een breed scala van katholieke organisaties samenbracht die er op de een of andere manier van overtuigd waren dat hun inbreng van betekenis was voor wat de kerk volgens hen moest zijn en doen. Deze visie zouden zij nader moeten articuleren en in gesprek moeten brengen met de grondthema's uit de traditie van de kerk, zodat de katholieke kerk in Nederland weer gericht zou raken op de toekomst. Dat is in grote lijnen niet gelukt.

Dit had een veelheid aan oorzaken. Zij laten zich wat mij betreft echter samenvatten als: de *framing* van de Acht Mei Beweging als het andere, kritische gezicht van de kerk was te sterk en bleef dominant. Bij de bisschoppen, onder journalisten en in de media, en ook binnen delen van de beweging zelf. Terwijl de achterban dit logenstrafte. Deze bestond in hoge mate uit mensen die ervoor zorgden dat de kerk in Nederland functioneerde. Zij bestuurden, bereidden kinderen, jongeren en hun ouders voor op Eerste Communie en vormsel, gingen voor en preekten, waren de dragende krachten van de Parochiële Caritas Instellingen enzovoort.

De in mijn ogen onterechte *framing* heeft mij bijna mijn theologische carrière gekost. Omdat ik werk voor de Acht Mei Beweging deed, werd ik in 1986 door de meerderheid van de bisschoppen onbenoembaar geacht als docent katholieke theologie. Dat ik geen slachtoffer werd van de impasse die ik uit alle macht probeerde te doorbreken, kwam omdat God zij dank – ik meen dit letterlijk en uit de grond van mijn hart! – de dominicanen mij voor de theologie hebben gered en mij in dienst namen. Het had anders behoren te lopen, daarvan ben ik nog steeds overtuigd: de bisschoppen hadden mijn inzet voor de kerk moeten zien, zoals ze die hadden moeten zien van vele mensen die binnen de Acht Mei Beweging actief waren. Tegelijk heeft de weg die ik gedwongen was te gaan, mij veel goeds gebracht.

Ik zie in de lancering van het synodale proces door paus Franciscus een officiële bevestiging van mijn intuïtie van destijds. De kerk komt niet vooruit door te verbieden om te zeggen wat haar leiding onwelgevallig is, of als dat niet lukt het zoveel mogelijk te negeren. Zij moet ermee in gesprek om te achterhalen wat er eigenlijk op het spel staat en of de Heilige Geest niet juist langs deze weg komt. Het is niet alleen zonde, het is een zonde als ze dat mist. Een zonde die zij keer op keer begaat, maar die God bereid is even vaak te vergeven als ze zich werkelijk probeert zich te bekeren. Dankzij paus Franciscus wordt zij hiertoe nu nadrukkelijk uitgedaagd en is er een conferentie die zich afvraagt hoe dat verder gestimuleerd kan worden.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus te Utrecht